

est; in Pagano, paganica; in Christiano, hæretica. Nisi adeo loquendi imperiti simus, ut eiusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas & discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi & rerum, & vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis, facile, ut opinor, intelligitur, mala hæresim ratione finiri, quod sit error catholicæ veritati contrarius: quippe cum ista finitio una in omnes errores valeat, Iudæorum, Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sane luculenter, ut ab hominibus definiendi peritis, a Theologis scholæ dictum est, Hæresim esse eius, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifeste contrarium, quæ catholica certo sit.

CAPVT IX.

Contra hæresis finitionem argumenta quedam.

1. Argum **A**T enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est. Primum Christiana doctrina & institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de vita theoretica supplicum apud Eusebium, lib. histor. ecclesiast. 2. cap. 17. At non est error, sed ipsa potius catholica veritas, &c. Deinde, Apostata a fide & religione Christiana catholicæ veritati aperte repugnat, quam semel professus est, non tamen est hæreticus. Præterea, ex verbis inordinate prolatis, ut Hieronym. ait, incurritur hæresis: sine errore ergo & pertinacia hoc crimen invenitur. Præterea, dubius in fide, infidelis est, de hæret. cap. 1. si ergo antea erat Christianus, ex eiusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliqua eius generis specie constitutum sit. Quod si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat suspensus & incertus animi pendet, nullique rei omnino assentitur, sit, ut hæresis sine errore aliquando sit. Nam error veritati repugnans assensionem habet. Adhæc, Divus Thomas 1. part. quæst. 32. art. 4. docet, quod opinari falsum circa ea, quæ sunt

sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim, maxime si pertinacia adiungatur. Sine pertinacia igitur hæresis esse potest. Id, quod ecclesiæ usus confirmat, quæ ex una actione adorandi idola, circumcidendive puerum, hominem quasi hæreticum iudicat, non iudicatura, si ad hæresim pertinacia, nimisque illa in errore perduratio exigetur. Adde, quod incredulitas & duritia cordis sine pertinacia esse non potest: discipuli ergo undecim, quorum incredulitatem & duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifeste prædixerat, fidei catholicæ aperte erat contrarius: quare si finitio illa vera & perfecta est, discipuli in hæreseos crimen incurere. Id si per absurdum est, dicamus potius, in ea definitione & superesse quicquam, & etiam abesse.

Hæc vero argumenta paucis quam fieri poterit, expedimus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissima oratione nullo modo absolueretur: sed quasi prætereuntes breviter & circumscripte explicare volumus, quidnam proprie hæresis sit, unde quis sit hæreticus error eluceat, & quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo, qui vir doctus sit, ignorare potest.

Primum igitur, hæresis Græce, ab electione dicitur (1), ut auctor est Hieronymus in 5. cap. epistolæ ad Galat. & in cap. 3. epistolæ ad Titum. Isidorus lib. 8. etymolog. cap. 3. Divus Thom. 2. 2. quæst. 11. artic. 1. & in 3. cap. epistolæ ad Titum. Græcam vero hanc vocem Latinus novi Testamenti interpres interdum servat, quandoque in scētam verit (2), ut ad Galatas 5. ubi editio nostra in carnis operibus scētas habet, Græca habet hæreses, & Actor. 28. Iudæi, cum Paulo inquirunt, Nam de scēta hac notum est nobis, quod ubique ei contradicitur, hæresim Græce Lucas dixit. Scēta igitur & hæresis eadem res sunt, sed ut scēta a scētando, sic hæ-

5. Argum

Respon.
ad 1.

(1) 24. quæst. 3. cap. hæresis.

(2) 1. Corinth. 11.

hæresis ab eligendo dicitur (3), ἀπὸ τοῦ ἀιγέμας, quod est, eligo. Deinde et illud animadvertendum, nomen hæreseos apud Græcos veteres & Latinos auctores generale esse, & unamquamlibet sectam designare, ut Platoniam, Stoicam, Peripateticam. At Christiani scriptores, contracto vocabulo, hæresim nuncupant sectam & divisionem, qua quis a communi se ecclesie fide scingit, privatamque opinionem eligens a catholica institutione discedit. Præterea, & illud, licet sit in promptu & multorum sermone teratur, commemorandum est tamen, doctrinam evangelicam proprie neque hæresim, neque sectam appellandam. Tum quia eam non sequimur ex electione nostra, nec enim commentum, aut inventum nostrum est, sed habemus ex traditione divina, ut non nobis sic aliter opinandi optio detur, sed Deum quacumque trahit, retrahitque sequamur. Tum etiam, quoniam evangelii doctrina semper catholica & universalis fuit, ad omnes æque pertinuit, omnesque eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo & veritate recte sentirent. Cum ergo hæresis & secta privatam quandam disciplinam sonent, quam sibi unusquisque pro suo arbitrio & eligit & sequitur, nimirum catholica disciplina hominibus ad unum omnibus a Deo tradita, nec secta, nec hæresis vocanda est, quamlibet Philosophorum placita hæreses vocentur. Auctores sunt Hieronymus in tertium caput epistolæ ad Titum. Isidorus 8. lib. etymolog. cap. 3. Theophilactus in 2. cap. epistolæ ad Colossenses. Tertulianus in lib. de præscriptionibus hæreticorum. Quod igitur Philo nostram religionem hæresim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enim fere ab hominibus appellabatur.

Resp. ad 2. At vero utrum apostasia hæresis sit, magna doctissimorum dissensione certatur. Sylvester in ver. hæresis 1. quæst. 2. affirmat, apostasiam hæreticum proprie non esse. Sed in ver. apostata §. 1. & 2. secum ipse, ut videtur, pugnat. Caietan. 2. 2. quæst. 11. artic. 1. docet, quod apostata vere hæ-

(3) Isidorus 8. etymol. Thomas 2. 2. quæst. 11. artic. 1. ad 3.

hæretici sunt, quia licet non credant in Christum, ut ait, actu elicto, profitentur tamen eum caractere Christiano. In hæresim itaque incidunt, cum deficiant a fide catholica, quam professione tenebant. At in summa in ver. apostata. videtur contra sentire, inquit, *Apostasia peior est hæresi, ut pote excedens ipsam, totaliter tollendo fidem.* Cardinalis Turrecremata in libr. 4. part. 2. cap. 13. aperte confirmat, apostasiam hæreticum non esse. Quæ eadem sententia est D. Thom. 2. 2. quæst. 11. art. 1. & quæst. 12. artic. 1. ad 3. ubi expresse dicit, apostasiam non importare determinatam speciem infidelitatis, sed recipere speciem a termino, ad quem est motus recedentis a fide. Ac certe usu, & more loquendi sanctorum, hæreticus ille duntaxat est, qui post professionem Christianæ fidei sub nomine Christiano doctrinæ Christi resistit, ut Augustinus inquit 18. de Civit. Dei, cap. 51. & 16. lib. cap. 2. tradit, quod Chan medius Noe filius, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium tanquam se ab utroque discernens, & inter utrumque remanens typhus hæreticorum fuit. Atque Origenes in tertium cap. epistolæ ad Titum, *Hæreticus, inquit, est ille, qui Christo se credere profiteretur, sed aliud de veritate Christiana fidei credit, quam habeat traditio definitionis ecclesiastica.* Et ne singulorum verba referendo prolixus & molestus simus, Ambrosius in 3. cap. epistolæ ad Titum Gregor. 5. moral. cap. 11. Beda in Luc. cap. 17. idem cum Divo Thoma & Augustino sentiunt, nec quisquam veterum in longissimis adversum Iulianum disputationibus, eum hæreticum, sed apostatam nominavit. Sed ne ratio quidem Divi Thomæ pessima est: is enim, qui totam Christi doctrinam reiicit, nihil videtur eligere, sed penitus a fide discedere. Item, Apostasia motum quandam importat discedentis a fide: motus autem non habet speciem a termino a quo, sed a termino ad quem. Cum ergo apostata ad Iudæorum superstitionem & errorem accedit, Iudaicæ infidelitatis reus est: cum vero ad Paganismum, Paganicæ infidelitatis culpam contrahit. Quo fieret, ut Apostasia, si hæresis est, an duabus speciebus eiusdem proximi generis collocaretur. Rectius ergo Divus Thomas philosophatur, cum ait, apostasiam nullam determinatam speciem infidelitatis præ se ferre, Tom. 11. Bb sed

sed ad eam redigi & reduci, ad quam Apostata accessit. Nam ex eo quod recessit a Christiana fide, Apostasia speciem non habet, sed circumstantiam quandam aggravantem, iuxta illud (4), *Melius erat eis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum converti.* Quo magis eos miror, qui in contrariam sententiam verba D. Thomae rationesque deflectunt. Sed eorum argumenta videamus.

Vnum est, quod haereticus homo per multiplicationem haeresum, haereticus esse desineret. Nam si in aliam & aliam haeresim quotidie laberetur, quousque totam prorsus desereret Catholicam fidem, iam ex haeretico per augmentum haeresum, priore nomine amisso, Apostata fieret. Alterum argumentum est, quod poenae in iure adversum haereticos decretæ Apostatas etiam comprehendunt, id, quod non esset, si illi non essent haeretici, quum nulla lex canonica sit, quæ in huiusmodi Apostatas animadvertat, nisi in haereticis contineantur. Postremum argumentum gravius est multo, quam cætera, quod Bonifacius octavus Apostatas haereticos esse definiit in hæc verba (5), *Contra Christianos, qui ad ritum transferunt Iudeorum, erit tanquam contra haereticos procedendum.*

Sed primum argumentum non est difficile eludere. Quamlibet enim haereses cumulentur, si Christum homo ille generaliter profitetur, & sub Christiano vocabulo eius fidem impugnat, haereticus semper erit, Apostata non erit. At ubi primum, & Christi nomen & totam omnino religionem deserere instituerit, Apostata fit, & nomen haereseos amittit, non per haeresim superioribus adiectam, sed per Apostasiam novam, quæ haeresis non est, sed maius aliquid haeresi. Quis autem dubitat, minora per maiora aboleri, & nominibus commutatis priora in posteriora transire? Dispositiones mutantur in habitus, & nomen dispositionis cessat. Scientia viatoris in scientiam comprehensoris vertitur, & scientia illa prior, fidesque & fidei nomen eluitur. Incontiens incoatiuentis sapius iteratis pravus efficitur, & nomen illud vetus evanescit, aut certe in gravius aliud permutatur. Quapropter

ni-

(4) 2. Petr. 1. (5) De haeret. in 6.

nihil est admirandum, si asserimus, haereticum per Apostasiam, quæ novum crimen est ab haeresi separatum, multoque gravius crimen, quam haeresis, antiquum nomen amittere, & novum comparare: praefertim quum haereticus apud veteres sanctos non ille apertus hostis sit, sed falsus propheta, qui venit in vestimentis ovium: leprosus item, qui dum rectis prava permiscet, colorem sanum maculis aspergit: Pharaonis magus, qui veritatis imaginem præ se ferens veritati resistit: fons denique & nubes sine aqua, arbor autumnalis, sydus errans, quæ omnia aquæ, fructus, lucis speciem obtendunt. Cum ergo haeretici nomen generalem quandam Christi professionem connotet, non est absurdum, si cum connotatio abest, abest quoque haeretici vocabulum. Quemadmodum si quis cœnam ad sequentem diem variis poculis quam maxime possit, varioque item sermone produxerit, cœna iam illi mutato tempore in ientaculum, aut prandium etiam convertetur, nec proprie nomenclaturam priorem retinebit.

Secundum vero argumentum ita refellitur. Non est dubium, quin Apostatæ in poenas haereticorum incurrant. Id quod ab ineunte ecclesia perpetuo servatum est, quemadmodum ex Cypriani opusculis vel maxime liquet. Falluntur autem in ea re plurimi, quod omnes ecclesiae leges a iuris voluminibus petendas esse existimant, in quæ vel Raymundus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta sane quamplurima congestis. Hinc enim Caietanus noster præceptum ieiunii quadragesimalis, quoniam in decretis pontificiis, quæ passim circumferuntur, non apparet, vix potuit constituere, eodemque labore pene confectus est dum legem quaereret, qua clerici monasticam religionem professi ad divinas præscriptas preces exolvendum alitringerentur. Multa sunt, mihi crede, ecclesiae leges, quas non scriptura, sed usus inseruit. Nec conciliorum atque pontificum scripta omnia iuris contritum volumen complectitur. Apostatarum ergo poenas ante Bonifacium octavum mos ecclesiae præscriperat. Sed quoniam quispiam dubitavit, illius dubitationem Pontifex in eo capite resolvit, definiens non aliter adversum Apostatas, quam contra haereticos procedendum. Verum e pontificis verbis, &

Bb 2

dif-

definitione non habetur, Apostasas hæreticos esse. Nam illa particula *tanquam*, similitudinem rei aliquando, non semper veritatem assert. Cuius rei exempla non est opus in præsentia referre, quia in sacris & profanis literis obvia sunt plurima. At de hoc argumento, cum nominis etiam controversiam habeat, nimis multa dicta sunt.

Resp. ad 3. Illud porro testimonium, quod Hieronymi nomine scholæ Theologi iurisque periti etiam tenent, Hieronymi non est, sed a magistro sentent. acceptum D. Thomas ceterique deinceps, ut solet, usurparunt. At, si illa Hieronymiana ad Damasum epistola de trium hypostasicon vocabulo accuratius relegatur, D. Hieronymus in ea potius sententia est, ut existimet, e sensu, non e verbis hæresim æstimandam. Ecquid enim aliud sibi vult, cum ita loquitur? *Ab Arianorum præfule & Campensibus trium hypostasicon novellum a me homine Romano nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt. Respondemus, nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen esflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet. Et quia vocabula non edicimus, hæretici iudicamur.* Et multa alia posterius eiusmodi, e quibus intelligas, Hieronymum nihil sibi in recta & sana intelligentia a crimine hæreseos timuisse, sed novam vocem, ubi venenum sub melle latere suspicabatur, reformidasse. Alioqui illud Hilarii Hieronymus legerat: De intelligentia hæresis, non de scriptura orta est; & sensus, non sermo sit crimen. Itaque ex verbis inordinate prolatis in hæresis suspicionem incurere fortasse possumus: in hæresim, si error in fide absit, non possumus. Quum enim fides in intellectu sit, necesse est, infidelitatem, cuius species est hæresis, in intellectu quoque esse. Item, veritati nihil contrarium est, nisi error: quum ergo hæresis fidei veritati adversetur, sine dubio est error. Sed quoniam interdum legislatores & iudices iuris fictione & præsumptione in foro exteriori crimina persequuntur, dicta factaque externa, quæ hæresim testari solent, & hæreses vocant, & pro hæresibus puniunt. Quemadmodum & in eos, qui foris deserunt fidem, opereve externo cultum idolo exhibent, quamvis ex metu id faciant, perinde animadverunt, ac si interius a fide & religione descivissent. Sed quod

ad

ad voces attinet, nihil moror. Nam sicut externa testatio & professio fidei interdum fides nuncupatur, ita etiam externa testatio hæresis eandem quoque nomenclaturam habet. Rerum quippe signa & imagines rerum sepe nominibus appellantur. Quo modo proverbium illud vetus, atque laudatum, cui ego vix unquam sum assensus, verum est in sermone vulgari, *Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis.* At sermone proprio, ut diximus, hæresis apud Christianos error est eius, qui fidem Christi generaliter se habere profitetur, nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipsis eos, qui fidei & religionis iudicium exercent, admonendos putavi, ut non eodem modo dictorum ac factorum iudicia faciant. In factis sane, quæ ipsa per se tetra ac flagitiosa sunt, nihil est periculi, si ritu Iudaico circumcidentem, aut idolo dæmonive sacra facientem penis hæreticorum mulctent. Tametsi non sum nescius, viris & Theologiæ & iuris peritissimis placuisse, id quod mihi ipsi non displicet, ut quoniam illiusmodi homines non sunt aut hæretici aut apostatæ, nisi iuris fictione & presumptione probabili, iudices fidei in ea ipsa quidem externa flagitia studiose nimis ac diligenter inquirent, num re vera ex interiori infidelitate profisciscantur & prodeant. Quod si confiterit, non errore intellectus, sed cupiditate, metu, aut alia quavis animi perturbatione id genus scelera patrata perfectaque fuisse, tunc illa non tanquam hæreses, sed leviorer animadversione punienda. Verum quum verba quantumcunque inordinate prolata sæpe a crimine hæreseos, nonnunquam etiam a crimine omnino vacant; in eorum sensu & mente investiganda adhibeat iudex licet diligentiam vel maximam: sed si in verbis perverbis & inquinatis recta sententia dicentis appareat, sanaque & munda fides, admonendus est homo, corripiendus, terrendus quoque, clementer tamen moderatèque mulctandus. Interdum vero dissimulanter est vel tota pena mortalium inscitie, & imbecillitati condonanda: cum liberior loquendi licentia hominum levissimorum, quamvis errorem non habeat, vehementer coercenda sit, ut quæ afferat audientibus aliquando perniciem. At hæc, ut a presenti instituto aliena, quasi primoribus labris gustata dedimus. Quæ sequuntur, ea nostra sunt, atque ad hoc tem-

p

pus & locum proprie pertinent. Quamobrem, ut breviter quidem illa, sed enodate explicentur, ingenii quantum potero, laboris plus pene, quam potero, adhibebo.

Respon.
ad 4.

Controversiantur ergo iurisperiti atque Theologi, an dubius in fide hæreticus sit: itemque similiter (eadem enim quæstio est) dubitare de unaqualibet catholica veritate an sit etiam hæresis. Nam esse, ratio illa posita primum videtur ostendere. Deinde & Augustini testimonium illud (6) *Errare est, verum putare quod falsum est, falsumque quod verum est, vel certum habere pro incerto, incertum vero pro certo, sive falsum sive verum sit.* At qui de una quavis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis: errat ergo contra fidem: fides enim, ut Bernardus ait, ambiguum non habet: quod si habet, fides non est. Hæsitatio igitur illiusmodi error est cum fide pugnans. Quare si pertinaciam habeat adiunctam, proculdubio est hæresis. Præterea, concilium Viennense doctrinam omnem aut temere asserentem aut vertentem in dubium, quod substantia animæ rationalis non sit humani corporis forma, tanquam erroneam, ac veritati fidei catholice inimicam reprobat. Non igitur ille solum errat in fide, eique contrarius est, qui asserit propositionem hæreticam, sed etiam qui veritatem catholicam vertit in dubium. Quorsum insuper illud caput, *Dubius in fide infidelis est*, in titulo de hæreticis, cæteris omnino capitibus præponeretur, nisi ut intelligeremus, id genus homines & hæreticos habendos esse, & tanquam hæreticos puniendos? Præterea, is qui dubitat, fidem amittit, alioquin non esset infidelis: at fides in baptismo suscepta nisi per hæresim non amittitur. Adde, quod de ratione fidei est constans & certa firmitudo, vacillatio autem & dubitatio pertinax fidei corrumpit firmitudinem: est ergo fidei saltem indirecte contraria, atque adeo est hæresis. Ea enim re error adversus Theologicæ conclusioni hæresis est, quia fidei est indirecte corruptor. His argumentis utuntur illi, qui dubium in fide, si est in dubitando pertinax, here-

(6) In Enchir. cap. 17. & 19.

ticum censent (7). Nam si ex infirmitate, non ex pertinacia vacillat & claudicat, omnium una sententia est, hunc hæreticum non esse, *Modica*, inquit (8) *fidei, quare dubitasti?* Dubitatio igitur hominis infirmi non funditus tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait Dominus esse, non nullam. Alii vero auctores etiam ipsi crudelitissimi contra sentiunt, dubitationem in fide, fidei quidem opponi privative, non contrarie: hæresim autem fidei esse contrariam positive, sic enim scholastici loquuntur: itaque dubitationem non proprie esse hæresim; etiam si homo prudens videntisque dubitaverit. Quam opinionem multis & ipsi argumentis persuadere conantur. Primum est D. Thomæ testimonium prioris ad Corinth. 11. lect. 4. ubi docet, de ratione hæresis esse, ut quis privatæ disciplinæ pertinaciter inhæreat. Nam electio, ut ait, firmam importat inhæsiōnem: unde colligit, hæreticum non esse, nisi qui spernit disciplinam fidei divinitus traditam & pertinaciter proprium errorem sectatur. Quæ eadem sententia Hieronymi est in cap. quintum epistol. ad Galatas, & in cap. tertium epistol. ad Titum, inquit (9). *Hæresis ab electione dicitur, quod scilicet, eam hæreticus sibi eligat disciplinam, quam putat esse meliorem.* Atque Augustinus lib. de utilit. creden. ad Honorat. cap. 1. *Hæreticus*, inquit (10), *est, qui falsas opiniones vel gignit, vel sequitur.* At qui dubitat, hic neque habet firmam inhæsiōnem, nec alterutram quæstionis partem eligit, nec opinionem falsam aut gignit, aut sequitur: non est igitur hæreticus. Rursum, hæresis contrarie opponitur fidei, & non per negationem aut privationem: at dubitatio, cum non habeat assensum nec dissentium, non adversatur fidei contrarie: nam fides assensum præ se fert. Dubitatio igitur non est hæresis. Præterea, hæresis error est

ca.

(7) Adrian. quotlib. 2. Gabr. 3. dist. 23. quæst. 2. Archiep. Florent. 3. part. tit. 23. cap. fin. Ioan. And. & Panorm. super primum cap. de hæres. August. de Ancho. in lib. de potest. eccles. Vide Turcrem. lib. 4. part. 2. cap. 12. (8) Matib. 14.

(9) 24. quæst. 3. cap. hæresis. (10) 24. quæst. 3. cap. Hæreticus.

catholicę veritatę contrarius: error autem assensus est, vel dissensus falsus: cum ergo hæsitatio, nec assensus, nec dissensus sit, ne hæresis quidem est. Ad hæc, dubitatio medium quoddam est inter duas extremas controversantium partes, fides vero & hæresis duo sunt extrema summe maximeque pugnantia: dubitatio igitur, quę inter dogma hæreticum & veritatem catholicam intermedia est, non est hæresis, sed illius particeps atque vicina. En cause, quibus auctores sane nobiles moveri solent, ut isto modo opinentur.

Nec argumenta eos adversariorum urgent, quominus in sua sententia persistent. Etenim cum primum illis obiicitur, dubium in fide infidelem esse, hoc ita repellunt. Infidelitas, inquit, tripliciter accipi potest: uno modo secundum puram & simplicem negationem, ut dicatur quis infidelis ex hoc solo, quod non habet fidem: & hoc modo, ut dicit sanctus Thomas 2. 2. quæst. 10. art. 1. in his, qui nihil audiverunt de fide, non habet rationem culpę, sed magis pœne. Secundo capitur infidelitas secundum contrarietatem ad fidem, qua scilicet aliquis repugnat auditę fidei, vel etiam contemnit ipsam, & in hoc proprie, ut eodem loco Divus Thomas affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis est medius inter duos modos prædictos, & est fluctuatio quedam inter duas partes, nec uni nec alteri adhærendo, quomodo Stephanus Papa loquitur in illo capite primo de hæreticis. Tres vero infidelitatis species eius esse intelliguntur, quę proprie fidei contraria est, hoc est, non primo aut tertio modo, sed secundo.

Errare autem eos, qui certa pro incertis habent, ita demum esse interpretantur, si aut affirmant incerta esse illa, quę certa sunt, aut negent etiam esse certa. Error enim est propositio falsa, verbo sive affirmato sive negato. Qui vero nihil vel affirmat vel negat, hunc proprie non errare: nisi forte is etiam errare dicitur, qui scopum non attingit, quem sagittam quidem non icerit, collineaturus tamen si icisset. In quem sensum peccatores in universum errant, non ii modo, qui operantur malum, verum etiam illi, qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium est. Alioqui, ut ad propositum revertamur, si propterea quod fidem certam esse oportet,

oportet, quisquis incertus est, errorem habet: qui opinabitur Christum esse Deum, hic quoque proprie & errabit & erit hæreticus, nempe cum non habeat firmitudinem eam, quam veritas fidei requirit. Sicut enim dubitatio fidem pellit, ita etiam opinatio. Formido namque opinionationi coniuncta, perinde certo fidei assensui repugnat, ut illa dubitantis ambiguitas. At, estne quisquam tanto ductus errore, ut veram opinionem esse errorem existimet, quia cum certo assensu, quem fides exigit, simul esse non potest? Qui igitur habebit certa pro incertis, nihil aut asserendo aut inficiendo, sed quia pendens animi nec veritatem catholicam, nec dogma contrarium eligit, is fictione iuris hæreticus forte erit, vocis certe proprietate non erit; cum non sit contrarie & positive infidelis; quanquam est infidelis negative, aut etiam privative, eo quod fides sine ullo errore, & abiecta omni formine & cunctatione vera esse intelligitur: si autem formidinem, aut cunctationem habet, fides non est.

Quod vero ex concilio Viennensi testimonium excitatur, non modo non est contra hos, sed maxime horum causam opinionemque confirmat. Cum enim doctrinam omnem sive asserentem sive verentem in dubium, quod substantia animę rationalis humani corporis non sit forma, tanquam erroneam, ac fidei catholicę inimicam synodus reprobasset, ne quispiam putaret, dubium, atque asserentem eodem gradu & loco habendum esse, subiungit. *Desinentes, quod quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumserit, quod anima rationalis non sit forma corporis humani, tanquam hæreticus sit censendus.* In quibus verbis percipitum est, eos, qui eam rem in dubium verterent, non esse a concilio tanquam hæreticos condemnatos, sed eos tantummodo, qui eius rei contrarium pertinaciter assererent. Nec enim sine causa existimandum concilium est eos, qui in dubium verterent, prætermisisse. Doctrina igitur ea, quę in dubium vocat catholicas veritates, inimica est fidei christianę, non consummate & absolute, sed imperfecte & inchoate: nam & suo quodam modo colores medii albo inimici & contrarii sunt, & non solum color ater extremus. Quę ex re factis intelligitur, hesitationem meram sine assensu, atque dis-

sensu, neque errorem proprie esse, neque fidei omni ex parte inimicam.

Iam, quod caput illud, *Dubius in fide infidelis est*, ante cætera ponitur in eo titulo, qui de hæreticis inscriptus est, non probat, dubium in fide hæreticum vere esse, sed iuris fictione esse. Id quod secundum eius tituli caput ostendit, *Qui alios*, inquit Leo, *cum potest, ab errore non revocat: seipsum errare demonstrat*. At qui hæreticis favent, & in eorum errore conivent affectu illicite, non errante intellectu, hi iuris quidem suspitione hæretici sunt, vere autem & proprie non sunt, *Error*, Innocentius ait (11), *cui non resistitur, approbatur, & veritas quæ minime defensatur, opprimitur*. Quid ita? nec enim caret scrupulo societatis occulte, qui manifesto facinori desinit obviare. Et Gregorius, *Consentire*, inquit (12), *videtur erranti, qui ad rescandam, quæ corrigi debent, non occurrit*. Nec Stephanus Papa, cuius decretum illud esse dicitur, aliter se ipse interpretatur. Nempe, docere volebat, quibusdam testibus fides habenda sit, & inter cæteros eos a testimoniorum fide reiicit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubii nimirum in fide sunt. Hos enim Pontifex iure & infideles esse sumit, & in testimoniiis ferendis mendaces. Quocirca primum illud caput non eo forsitan spectat, ut ex illius sententia homines hæretici iudicentur, sed eo potius, ut fide iudices intelligant, quosnam sint in causa fides testes legitimos habituri. Absurdum enim esset, ut infideles de fide adversum Christianos testificentur, sive infideles veritatis ignorance, aut dubitatione sint, seu multoque etiam magis errore contrario.

At cum, qui non infirmitate, sed pertinacia dubitat, fidei habitum amittere nihil vehementer probabile est. Nam actum fidei omnis vel pertinax, vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidem ambiguum non habet, & si habet, actus fidei non est. Fidem vero in baptismo susceptam non nisi per hæresim perdi, huius opinionis auctores facile negant. Colorem namque album non modo ater expellit, sed gilvus etiam & glaucus, ac cæteri omnino intermedii. Fides item non solum infidelitate

ex-

(11) 83. dist. cap. error. (12) Eadem dist. cap. consentire.

excluditur, sed clara etiam visione. Quum enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Nihil igitur obstat, quin & per hæresim perfecte contrariam, & per dubitationem & opinionem, quæ ex parte fidei adverse sunt, fides ipsa tollatur.

Enimvero, quod postremo loco argumentum additur, *fascillimum est*. Error quippe Theologiæ contrarius cum & assensum falsum habeat, & in falsitate contumaciam: indirecte licet, undique tamen fide adversus est, tum ex intellectu, tum ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate quidem fidei perfecte adversatur, ex intellectu non item, ut qui, quandiu dubitat, errorem assensionemque non habeat. Quæ ex parte rationem contrarii claudicare, qui aut admiratur, aut ambigit, is se, qui sit vir doctus nescire fateatur. Cum ergo hæresis non ex parte, sed undique fidei contraria sit, efficitur, dubitationem hæresim proprie non esse, quantumvis dubitatio sit pertinax.

Quid ergo? fat in hoc est, ut de fide veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur? mihi quidem non videtur: quanquam alteram earum opinionum metaphysicus probo, alteram philosophus moralis non reprobo. Ad normam siquidem metaphysicæ, legesque contrariorum a dialecticis physicisque præscriptas dubitatio neque speciem habet, neque formam. Nihil enim assert, nihil ponit, quod aut res sit, aut formæ rationem habeat. Constat autem, quæ proprie contraria sunt, ea duas formas esse maxime repugnantes. Quo modo satis evincitur, dubitationem nec esse hæresim, nec fidei esse contrariam. At si philosophiæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, tum vero hominem pertinaciter de veritate catholica dubitantem, eundem nullum omnino errorem habere fidei vere contrarium, prorsus incredibile est. Quod enim quispiam vel de conclusione aliqua, vel de uno etiam quolibet Theologiæ principio ambigat, nihil est admirandum. Quod autem non conclusiones modo in ecclesia certas, verumetiam omnia catholice doctrinæ prima principia in dubium vertat, nulli assentiat, nulli repugnet, nequaquam verisimile fit: nisi velimus hominem quæmpia in fingere hærentem ad omnia, & nutantem, cui uni-

versarum rerum infinita quaestio sit, & nullo loco constans, & fixa veritas. Verum pone hominem eiusmodi reperiri, qui accipiti semper gradu pendeat, num, si Christum generaliter proficitur, Christi etiam doctrinam in generali probat? fac ergo eum scripturas sacras admittere, aut certe ecclesiae auctoritatem. Cum ergo is dubitaverit de uno quolibet dogmate, quod in scripturis invenitur, vel ab ecclesia diffinitum est, si illi ostendas aut ecclesiae definitionem, aut scripturae apertum dogma, necesse est illum aut dubium abicere, aut credere ecclesiae scripturaeque testimonia incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hesitationem pellent. Merito igitur ecclesiastici iudices & theologorum & iuris peritorum auctoritate confirmati, eos omnes haereticos nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitant. Sed nunc quid pertinacia sit, ea quae vel maxime haereticum perficit, quam brevissime explanandum est.

Ad 5. ar. Quod autem haeresis esse sine pertinacia nequeat (nam id primum quaeritur) non est difficile ostendere, tum communi omnium & theologorum & iuris peritorum consensione, tum gravissimis veterum testimoniis, in quibus illa praecleara sunt, quae ex Augustino referuntur (13), 24. quaest. 3. cap. Dixit Apostolus, & cap. Qui in ecclesia. Idem colligitur ex cap. Damianus, de summa Trinitate: non enim tanquam haereticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei contrariam defendere praesumpserit: autem (sic enim vulgus arrogantiam appellat) praesumptio radix est pertinaciae. Et cap. univ. de summa Trinitate in 6. Illi censentur haeretici, qui praesumpserint aut temerario ausu asseruerint, &c. Et in Clement. de summa Trinitate apertius. Quisquis asserere pertinaciter praesumpserit, &c. D. quoque Thomae tantum abest, ut ab hac sententia alienus sit, ut non modo arbitretur, haeresim sine pertinacia reperiri non posse, sed etiam contendat, eam in haeresis ratione includi (14). Quam rem suadet in primis ex nominis origine: nam ut explicatum est, ha-

(13) In epistol. ad Glor. & Eleusin. & de Civit. Dei lib. 18. cap. 51. & contra Mani. (14) 2.2. quaest. 2. 6.2. & quaest. 11. 2. 3. & 1. Corinth. 11. lect. 4.

haeresis Graece ab electione dicitur. Non est ergo haereticus, nisi qui videns & prudens doctrinam eligit fidei contrariam: id quod sine pertinacia non fit. Vitur deinde illo apostoli testimonio (15). Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei, quae secundum pietatem est, doctrina. Qui ergo ecclesiae doctrinae resistit, atque ideo est pertinax, is dumtaxat haereticus habendus est. Praeterea, haereticis, ut supra quoque diximus, fidei catholicae maxime ac summe repugnat: non est autem perfecta fides, nisi intellectus assensio vera voluntatis recta consensione firmetur. Igitur nec haeresis absoluta & consummata est, nisi falsum intellectus errorem prava voluntatis electio confirmet, ut quemadmodum in fide constantia veritatis exigitur, ita in haeresi contraria insit pertinacia falsitatis. Sed bene habet, quod in hac re asserenda nullum adversarium habemus. Quapropter etiam si rationes nec probabiles essent, nec satis idoneae ad faciendam fidem: communi tamen omnium sensu ea finitionis particula comprobaretur. Non enim arbitrantur hominem quempiam haereticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

At quid pertinacia sit, a multis quidem addebitum est, a paucis vero expeditum. Sive autem dicatur pertinax, quasi nimium tenax, seu plus etiam, quam decet animo pertendens, (haec enim minutula nimisque depicta libentius omitto) perpicuum est tamen, eum nunc vocari pertinacem, qui valde nimisque etiam in errore permanet, falsamque sententiam mordicus tenet, arteque defendit. Ita a quibusdam definitur hoc modo, *Pertinax est, quid id tenere pertendit, quod debet amittere.* Cui finitioni illa vel finitima vel certe eadem, *Pertinax est, qui in errore persistit, quem deserere tenetur.* Facillime dicuntur haec, quis dubitat? Sed si ea pertinacia explicata est, quae errori adiuncta facit haereticum, plures sane in haereticis habebuntur, qui haeretici non sunt. Primum enim, si error contra fidem sit, illum fugere, ac declinare debeo, sive fidei contrarium esse videam, sive etiam ignorem. Errant quippe illi.

(15) 1. Tim. 6.

illi vehementer, qui ignorantem existimant obligandi vim a præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignorantio efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res alias verita nobis impingatur ad culpam. Omnis igitur homo, etiam si in ignorantia versetur, errores fidei contrarios simpliciter & absolute evitare debet, si eos nondum habet, & si habet, desituere. Itaque si in eis perstat vel ignorans, id nimirum tenet, quod dimittere tenebatur. Verum isthac misa faciamus, quæ tenuius differuntur, quam ut quis ea possit agnoscere, & ea persequamur, quæ facile vel imperiti comprehendunt. Enimvero, cum homo imperites vel ab episcopo suo est admonitus, vel a fidei iudicibus, vel a Theologis insignis cuiuspiam academiam, vel ab amicis etiam eruditis & piis; si adhuc errorem non deserit, in eo nimirum perstat, quod debet dimittere. Est ergo vere pertinax, si in verbi eius definitione neque abest quicquam, nec redundat. Nihil igitur deerit, quod ad hæresim constituendam est necessarium. Habet enim homo ille errorem fidei contrarium, in quo etiam est pertinax. At minime ambigitur, eiusmodi hominem, tametsi omnino peccat, hæreticum tamen non esse, si non existimat, sententiam suam ecclesiam esse contrariam, sed aut episcopum, aut inquisitores (sic vulgo appellantur) aut Theologos academiam falli. Quocirca nondum videtur ex iis, quæ dicta sunt, pertinacia illa innotescere, qua hæresis constituitur. Sed ne hanc rem quidem ea pertinacia insignia patefaciunt, quæ ut ederent, plurimi sine causa sudarunt. Nam rei huius quosdam notas septem, alios duodecim, alios etiam viginti edidisse pervulgatum est (16). Et cum signa, ex illis quedam dubia sint, potest accidere, ut aliquod signum dubie datum pro certo a fidei iudicibus sit acceptum: ita fiet, ut pertinax is & hæreticus iudicetur, qui hæreticus vere non est. Sed quoniam aliter iurisperiti, aliter Theologi hæc & similia tractant: iurisperiti quatenus tenere manu res possunt, Theologi quatenus ratione & intelligentia: exponamus primum ad Theolo-

go-

(16) *Gloss. in extravag. Cum inter nonnullos. Ioann. Gerson*
1. part. alphab. tom. 14. Turresem. lib. 4. part. 2. cap. 16.

gorum leges, quam ea pertinacia sit, quæ hæresim perficit: deinde, si fieri potest, iuris quoque prudentibus pertinacia huius signa notaque tradamus, non illas tam multas, tam varias, tam ambiguas, sed perpaucas, fixas, atque constantes.

Ratio igitur hoc Theologiæ postulat, ut pertinacia, quæ hæresim facit, non sit temporis diuturnitate æstimanda: ut scilicet ille sit pertinax, qui diu in errore perfit. Certe si constaret, quod una solum hora quispiam, Deum non esse trinum, ex animo defendisset, is hæreticus ab ecclesia iudicaretur, quæ ex uno actu quantumvis brevi vel adorandi idola, vel puerum circumcidendi, solet homines, tanquam si essent hæretici, iudicare: nequaquam iudicatura, si crimen hæresis diuturnum longumque illud tempus exigeret. Rursum, si quis sciens prudensque totam fidem abnegarit, quamvis brevissimam moram interposuerit, apostata vere & iure ab ecclesia censetur: ergo & ille hæreticus iudicabitur, qui manifesto fidei articulo repugnauerit, etiam si repugnantia illa diutina & longinqua non fuerit. Præterea, ut fidei actus omnibus suis numeris expletus sit, temporis longinquitas nulla est necessaria: ergo nec hæresis adversa actio diuturnitatem sibi erroris vindicat & requirit.

Illud rursum ratio Theologiæ docet, hæreticum eum esse, qui volens unicuique dogmati assentitur, tum etiam cum intelligit ecclesiam fidei esse contrarium. Ut siquis postea quam illi constat rem, quam credit, vel sacris literis vel ecclesiam aperte definitioni refragari, sui adhuc iuris sententiæque sit: hæc scilicet, vera hæresis est, atque in sua specie perfecta. Id quod egregio argumento Caietanus demonstravit (17). Fides enim assensu intellectus perficitur, ex consensione voluntatis in eo, qui rem, quam credit, cognoscit esse catholicam veritatem: ergo & infidelitas dissensu intellectus perficitur ex consensione voluntatis, in eo, qui rem, cui assentit, cognoscit esse contra ecclesiam communem fidem. Contrariorum enim contrarias oportet esse notions. Confirmat autem hoc vel maxime

Primam
argum.
confirmatio
refellitur.

Qualisne
sit ea per-
tinacia,
quam hæ-
resis exi-
git.

(17) 2. 2. quest. 11. art. 2.

xime præclarum illud Augustini testimonium inquitentis (18). *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem ipsam esse catholicam fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifesta sibi doctrina catholica fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat elegerit.* Præterea, qui sic tenet errorem fidei contrarium, ut non sit paratus ab ecclesia corrigi, sine dubio est hæreticus, ut Augustinus idem in epistola ad Glorium & Eleusium affirmat (19). Sed qui videt suam opinionem adversam esse catholicæ fidei, & adhuc in ea permanet, hic non est paratus ab ecclesia corrigi, cuius videlicet auctoritatem reicit & contemnit: verum igitur crimen hæreseos admittit. Quæ ex re intelligitur, perniciam eam, quæ hæreticum facit, semper solumque in eo inveniri, qui dogma aliquod tenere pergit, cui cognoscit catholicam sententiam adversari. Id vero nominis ipsa quoque notio declarat. Pertinax quippe is dicitur, qui plus nimio in propria sententia hæret. At qui opinionem suam intelligit communi ecclesiæ sensui & fidei repugnare, atque in ea perstat nimis, profecto ille in privata sententia perseverat: vere igitur est pertinax: imo hæc sola consummata pertinacia est, quæ absolute cum fidei constantia pugnat, atque adeo sola ea simplicitate hæresim concit. Nam quemadmodum, ut paulo ante dictum est, fides ea electione perficitur, ubi is, qui vult veritati assentiri, intelligit illam esse catholicam veritatem: sic & hæresis contraria omnino electione consummabitur eius, qui adversante catholica fide, propriam sententiam videns volensque complectitur. Equis enim eo pertinacior esse potest, quem de suscepta causâ propostaque sententia nulla ecclesiæ vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclare itaque Hieronym. interpretatur, hæreticum idcirco subversum esse, & proprio iudicio condemnatum, quia suo arbitrio ab ecclesiæ institutione discessit, quæ discessio proprie conscientie videtur esse damnatio.

Quibus rebus positis, illa consecraria sunt. Primum, si dog-

(18) Lib. 4. coner. Donatist. cap. 6. (19) 24. quæst. 3. cap. dixit apostolus.

dogma aliquod nondum est certum & expeditum ad catholicam fidem attinere, quamvis plerique viri docti existimant, a Deo esse revelatum, peccat ille quidem graviter, qui cum eo dogmate pugnat, estque item pertinax, qui plurimorum & doctissimorum auctoritatem contemnit, eamque oblatione quadam sententiæ repudiat: sed non est hæreticus, quoniam pertinacia illa tamen impudens & vitiosa est, non tamen in ecclesiam tendit, sed in viros illos eruditos ac pios, quos ille arroganter despicit, ac pro nihilo putat.

Illud deinde consecrarium est. Si certum exploratumque sit, dogma unum quodlibet fidei veritatem esse, qui ignoraverit eiusmodi dogma ad fidem spectare catholicam, & quamvis admonitus ab episcopo, ab hisque rursus, quibus fidei cognitio concessa est, a viris demum doctis & piis placitum suum præfracte nimis obstinateque defenderit: hic temerarius, contumax, præceps, insolens, sapiens hæresim, & quibusque huius generis nominibus notari poterit: nec tamen etiamnum notam hæreseos habebit, quia (dicendum est enim sæpius) pertinacia eius nondum cum fidei veritate & ecclesiæ auctoritate pugnat, sed cum eorum sententia, qui & fallere & falli possunt. Recte igitur D. Thom. asseruit (20), eum, qui paratus est corrigi secundum ecclesiæ determinationem, hæreticum non esse, quia non ex malitia errat, sed ex ignorantia. Quod de crassa etiam ignorantia dictum accipio: nam quæ affectata est, hæc non tollit, quin peccatum sit eiusmodi, cuiusmodi esset, si a sciente & vidente committeretur. Nempe affectatus error ex electione est, nec paratus est ille corrigi, qui de indultria commotionem ecclesiæ doctrinamque declinat. At, qui ex ignorantia non affectata errat, hic quodammodo invitatus est & repugnans, non libens & voluntarius. Quocirca nec errorem eligit, nec gravate feret, quum ab ecclesia corrigetur, errorem suum ipse corrigere.

Verum nostris hæc documentis illud in primis obiicitur, quod error ille ignorantie vitiosæ mortale peccatum est, præsertim post admonitionem episcopi docti, prudentum iudicium,

Tom. II.

Dd

Theo

(20) Ad Tit. 3. lect. 2.

Theologorum sapientium. Peccatum autem mortale hoc non nisi sub infidelitatis genere continetur. Tres vero solum esse infidelitatis species, Divus Thomas definit. Cum ergo crimen eiusmodi nec paganismus, nec iudaismus sit, erit profecto hæresis. Adde, quod si quis ex ignorantia vitiosa & supina hominem occideret, vere & proprie homicida esset, in easque poenas incurreret, quæ fuerint homicidis à iure præscriptæ. Eadem vero causa subest in eis, qui manus violenter clericis attulerint, atque in cæteris omnino sacrilegis. Qui igitur ex ignorantia crassa post susceptum Christi baptismum errorem habuerit fidei contrarium, is vere erit hæreticus. Actus enim, qui ex huiusmodi ignorantia proficitur, simpliciter & absolute & volentis est & consentientis: poterit ergo excusari quidem ne tam gravis culpa sit, non autem ut hæreses culpa non sit, & eius omnino generis, cuius esset, si a non ignaro proficeretur. Adde etiam Divi Thomæ testimonium (21) in hæc verba, *Ab errore circa articulos fidei non possunt aliqui propter simplicitatem excusari, quin sint hæretici, præsertim quantum ad ea, quæ ecclesia solemnizat, & quæ communiter versantur in ore fidelium. Sed circa alia, quæ indirecte pertinent ad fidei disciplinam, ut quod Isaac fuit filius Abrahæ, non indicatur aliquis hæreticus, nisi ab errore non recedat, etiam viso quid ex eo sequatur.* Hactenus ille. Quæ verba adeo aperte cum hac nostra doctrina pugnare videntur, ut non sit necesse argumentari. Sed & Chrysostramus (22) videtur quoque nobis adversari, qui illum Pauli locum (23), *Cum modestia corripient eos, qui resistunt veritati*, &c. de eis accipit, qui non adversandi affectu, sed studio descendæ veritatis veritati resistunt. At Paulus de hæreticis loquebatur, quos alio loco (24) semel atque iterum commonefaciendos esse corripiendosque præcepit, sed post unam & alteram correptionem devitandos.

Respon. Quibus argumentis breviter ita respondeo. Diximus supra objectis
argum. dupliciter aliquid peccatum in genere & specie collocari: uno modo formaliter & directe: altero modo materialiter & reductive. Dent mihi Latini veniam precor, si verba minus Latina

(21) 1. Corinth. 11. lect. 4. (22) Hom. 6. in epist. ad Titum.

(23) 2. Tim. 2. (24) Tit. 3.

tina usurparim. Sic a dialecticis accepimus, materiam in prædicamento substantiæ poni, punctum in genere quantitatis, embriorem in eius specie animantis, cuius gratia a natura paratur; poni, inquam, non per se proprie quidem, sed per accidens & quasi improprie. In moribus itidem quædam peccata sunt in sua specie perfecta, quæ videntes & scientes de industria committunt, & ea proprie, per se & formaliter in sua quoque specie reponuntur. Alia vero imperfecta sunt, quæ præter intentionem ignorantes admittunt, & eiusmodi ad speciem & genus per accidens reducuntur. Error igitur ille catholice veritati contrarius, quando in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referretur, nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ, ut ante etiam dictum est, in tres species a Divo Thoma distinguitur. Prima itaque obiectio minimo negotio pellitur. Illa altera difficilior est, ubi quaeritur, cur qui Ad 1. ar.
hominem ignorans perimit, vere homicida est, atque adeo poe- gum.
nas homicidii contrahit, si eius ignorantia est in vitio: is autem, qui contra fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæreses vere patrat, nec in poenas hæreticorum incidit. Quæ sane questio ita solvitur. Non est hæreticus nec Theologorum nec iurisperitorum usu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit, nec hæresis illa imperfecta in frequenti valgatoque sermone simpliciter & absolute hæresis est; sed ille tantummodo hæreticus dicitur, qui formaliter & ex electione, quasi dedita opera, cum communi fide pugnat. Quare nisi a perfecta & consummata hæresi nullum hæreticum nominabimus, si frequentem eundemque proprium huius usum vocabuli volumus conservare. Eam rem quoniam tum ex nominis origine & notione, tum ex veterum testimoniis, tum ex communi omnium sensu paulo ante ostendebamus, nihil est necesse acta agere. Hinc illud est (25), *Excommunicamus omnem hæresim extolentem se adversus catholicam fidem.* Non errorem, ait, extolentem se adversus episcopum, non adversum inquisitores, non adversum Theologos aut Parisienses, aut Salmanticensis, aut Complutenses, aut Bononienses, sed adversus catho-

Dd 2

tho-

(25) De hæret. cap. Excommunicamus.

tholicam fidem. Hinc etiam illud (26). *Non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei, qua secundum pietatem est, doctrina.* Non dixit, sanis sermonibus episcopi sui, non eorum, qui de fide inquirunt, non Theologorum etiam multorum, sed *Domini nostri, &c.* Quod si vel in divinis libris, vel in ecclesiae doctrina non acquiescit, haereticus est: quamvis non sit nec ab amicis, nec a Theologis, nec a fidei iudicibus admonitus. Contra vero, si horum omnium repudiatis & monitis & praeceptis, sermones tamen Dei & ecclesiae non industria repudiat, sed ignorantia, haereticus non est. Nec vero eadem cause subsunt, ut caetera vitia, cum ex ignorantia crassa supinaque prodierint, & nomen & speciem amittant. Non enim homicida is solum dicitur, qui hominem data opera occidit, sed qui iniuste occidit, quamvis animi perturbatione aut etiam imprudens id fecerit. Atque item similiter in reliquis.

Iam Divus Thomas vel prudenter fidei iudices admonet, idque illis praecipit, quod non suspicari modo, sed sumere etiam atque existimare debent: vel non putat ea, quae in omnium catholicorum ore versantur, ab ullo omnino fidelis ignorari posse, nisi qui errorem affectaverit: vel de haeresi imperfecta intelligit, quae nec pertinaciam requirit, nec absolute & simpliciter haereticum facit, sed quodam modo. Atque hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quae ex 1. part. supra scripsimus.

At Chrysostomus a nobis stat, non contra nos. Qui enim non studio certandi, sed discenda veritatis doctrinae resistit, cum doceri paratus sit, cum nec Chrysostomus, nec alius quicumque haereticum proprie vocaverit. Et illos tamen, de quibus Paulus Timotheo sermonem faciebat, grave peccatum peccavisse, verti in quaestionem non potest. Invenitur ergo, Chrysostomo auctore, error fidei contrarius, qui tamen in vitio est, non tamen est haeresis: quia non est maliciosus error, sed ignorantis. Quod si Chrysostomi interpretationem sequimur, non erat Paulo de haereticis sermo, qui, quoniam obtinate pug-

(26) 1. Tim. 6.

pugnaces sunt, non sunt admonendi, sed vitandi. Quem sensum iudices fidei videntur sequi, cum in uniuersum iubent, haereticos vel omnia fraterna correptione denunciari. Quod utique preceptum vulgo datum prudentia plenissimum est, quanquam non omnium haereticorum aures, ut quidam falso putant, ita clausae sunt veritati, ut ab amico praesertim docto & sapienti verum audire non queant. Hanc spem, fateor, de amicis haereticis non sunt passim iudocum habituri: paucorum erit ista fiducia, eaque prudentissimorum, sapientissimorum, coniunctissimorum, qui & prudenter intelligant, quorum non sit desperanda salus, & sapienter amiceque possint suos ad fidem ecclesiae revocare. De quibus non valde obfirmatis, Paulum quoque ad Timoth. loqui haud absurde intelligimus (27). Nolo autem, ut quisquam quamvis doctus & amicus hac periculossima atate, ubi haeretici obfirmatissimi sunt vel plerique, vel omnes, fraterna correptione abutatur, nisi firmiter & certo existimaverit, haereticum esse ex animo convertendum. Non enim propter coniecturas, aut verosimiles, aut etiam probabiles rem tanti momenti debet periculo exponere; praesertim cum experimento exploratum fuerit, quantum nostratibus incommodi attulerit in crimine haeresis intentata correptione. Meminisse debet vir doctus & prudens, Paulum mulieri consulere, ut maneat cum viro infideli: quod videlicet inter gentes, quibus tunc scribebat, spes erat, ut uxor virum suum ad fidem alliceret. At ubi ecclesia comperit, inter Iudaeos praesertim uxores potius corrumpi a viris, prudentissime sanxit, ne uxor ad fidem conversa cum viro infideli maneret. Qua lege non Pauli consilium evertit, sed firmavit. Sic fidei iudices, quando multis magnisque experimentis acceptis legem tulerint de denunciando haeretico, quamvis occulto, fraternae correptionis legem a Christo praescriptam non violant, sed stabiliunt. Nisi naturae iuribus legislator repugnauit, cum sapientissime edixit, *si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel filia, sive uxor, qua est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam clam dicens: Eamus & seruiamus deo alicui,*

(27) S. Thom. 2. 2. quaest. 33, art. 7.

nis, quos ignoras tu & patres tui, non parcat ei oculus tuus ut miseraris & occultes eum: sed statim interficies, &c. Deut. 13. Hęc igitur lex in crimine hæresis populo servanda est diligenter, ne, dum per falsam misericordiam homini indulget, in rem Christi publicam crudelis sit.

Ad confirmatio- nem 2. quinti ar- gumenti. Nec operæpretium erit hoc loco disputare, an apostoli hæretici fuerint: quod qui fatetur, qua hunc obiurgatione, aut quo potius convicio a tanto errore coner avertere? Potest enim, Deus immortalis, absurdius dici quicquam, quam ministros primos evangelii ad unum, omnes non a fide modo alienos, verumetiam hæreticos fuisse? Quanto & verius & modestius illi sentiunt, qui arbitrantur apostolos Christi, non ex malitia nec de industria, sed ex animi perturbatione & ignorantia peccasse. Aperte illis Dominus mortem & resurrectionem suam prædicebat, & tamen ipsi, ut Lucas ait (28), non intelligebant quæ dicebantur: & credemus nos, post tot adeoque magnas turbas excitatas, discipulos non perturbatione animi, sed malitia dubitasse? Nam incredulitas & duritia cordis cuiusmodi illa fuerit, evangelista nobis exposuit inquiring, *Quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt.* Illi porro, qui viderant, digni omnino erant, quibus fides haberetur: sed falli poterant tamen. His ergo non credentes apostoli quidam & multis & incorruptis testibus, duri erant, incredulique etiam erant: at non Deo, sed hominibus. Pertinaces itaque erant adversus homines, non adversus Deum & Christum eius. Quocirca Christi discipulos hærescos insimulare, stultitiæ est manifeste, si ea, quæ diximus in hæresis finitione constituenda, recte & dicta & confirmata sunt. Confirmatum est autem multa esse, quæ concurrant, ut quispiam hæreticus constituatur. Primum, errorem habeat oportet. Deinde, ut is error catholicæ veritati contrarius sit. Tertio loco certum esse necesse est, atque expeditum, errorem illum veritati catholicæ repugnare. Quarto, errori pertinaciam adiungi, non quamvis, sed quæ cum certa ecclesiæ regula pugnet. Quinto, ut is error sit post susceptam fidei professionem in illo, qui Christo se

se credere profitetur. Hactenus Theologis nostris attenuate pressequere finivimus, quidnam hæresis sit, unde illis statim perpicuum fiat, quantum sit hæretica propositio. Nam in mente eadem profus res sunt, in voce autem vel scripto hæretica propositio dicitur, quæ hæresim interiorē enunciat, illiusque est omnino signum. Quia vero solus Deus novit & corda & cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profecto potest alterius habere clare cognitam hæresim, & satis firme conceptam animo atque comprehensam. Quamobrem, cum vox scriptumque ipsum, ac cætera demum omnia externa signa fallacia aliquando sint, non est facile certas & constantes formulas fidei iudicibus exprimere, ut recte atque ex ordine valeant de hæresibus iudicare. Nam Theologi, quum compertum habuerint, propositionem aliquam fidei catholicæ esse manifeste contrariam, subscribent forte illico, hæreticam illam esse quoniam interdum de rebus ipsis nude positis ex genere naturaque loquuntur, & eas, quas circumstantias appellant, quandoque aut negligunt, aut certe in iudicium fide ac diligentia deponunt. Itaque suo se munere probe functos arbitrantur, si unum illud exploraverint, an error, cuius ab eis nota queritur, fidei aperte adversetur. Cum autem ad hæresim perficiendam eam, quæ legibus præscripta & damnata est, quædam alia sint, ut diximus, necessaria: non videtur esse bene consultum multorum insimilitati & innocentia, nisi fidei censors iterum atque iterum admonerantur, ut diligentissime errantium iudicium, ingenium & animum studeant indagare, illudque potissimum, an eam pertinaciam habeant, quæ supra studiose nobis & sedulo diffinita est: quod in hac re vel maxime ecclesiastici iudicii cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de heresi rite iusteque ferendam, hæresim ipsam suspitione attingisse, sed comprehensione quadam opus est, ut sine errore de erroribus iudicetur. Nisi enim illos iudex quasi manu teneat, præceptis fere erit temerariumque iudicium. Quod si in causa sanguinis id civiles leges præscribere, ut probationes essent luce meridiana clariore; ecquid fieri oportet ab ecclesiæ iudicibus in eis causis decernendis, in quibus non solum res, honor, fama, vita hominis unius periclitatur, sed totius etiam generis ac familiæ præclara & sempiterna

na existimatio? Age ergo normas præstitimus, quibus ecclesiæ iudices tuto in hæresi diiudicanda uti possint.

CAPVT X.

Regule tres, ad quas fidei externa iudicia dirigenda sunt.

PRima formula in promptu est, ipsius contra se errantis testimonium, quod in omni foro exploratum est admisi criminis argumentum, præsertim si crimen suum reus sua sponte & voluntate testificetur. Tameñ etiam confessio, quam a reo iudex quaestione ac tormentis exprimit, secundum leges tum civiles tum canonicas idonea est ad faciendam in externo iudicio fidem. Sed de toto hoc & confessionis & quaestionis genere commodius non a iurisperitis solum, verum a quibusdam etiam optimis viris familiariter colloquentibus, quam ab ullis Theologis ulla in schola, disputatur. Nec vero quæpiam velim in eum sensum formulæ huius verba interpretari, ut reus, qui hæresis fortasse vim, & naturam nescit, hæresim ipse sit suo iudicio æstimaturus, illumque secuturi in sententia iudices. Sed ita accipi oportet, ut reus cum factorum atque dictorum suorum, tum propriæ conscientiæ atque animi testis contra se sit, iudices ex factis, dictis, mente, ingenioque illius hæresim deprehendant, cuius notionem ante oculos positam habere in omni fidei religionisque iudicio debent. In hominem præceptor olim meas incidit, qui vehementer se ipse affirmaret hæreticum esse. Quid ita? rogat. Cur te hæreticum esse arbitraris? Respondit se tenere contra catholicam fidem. Hic ille urget. An tu credis catholicam fidem falsam esse? Minime gentium, inquit iste: ideo enim me hæreticum existimo, hoc est, errantem & a veritate alienum, quia contra fidem catholicam sentio. Iam præceptor risum continere non valens, abi stulte, ait, eo enim minus hæreticus es, quo magis te hæreticum opinaris. Salva quippe res est, si tunc errare te

scia-

sentis, quum fidei catholice repugnans. Sic hominis stultitia est non tam Theologia rationibus, quam prudentiæ manibus comprehensa. Mihi etiam ipsi aliquando contigit, ut a iudicibus fidei errores nescio quos denotandos acciperem: certe hominis eius errores, ut postea comperi, qui iudicium nec iussu, nec accersitu ad tribunal venerat, sed sacerdotis cuiusdam suasu & consilio, quem penitentia ad ministrum habebat. Sponte igitur suoque iudicio hæreses aduersum se plurimas (sic censebat) excipiente notario prodidit. Ad me ergo itum est, ut errorum notas ederem. Quos ut multos, variosque conspexi, cæpi mecum ipse attentius cogitare, quoniam eorum auctor haberi posset. Quicumque porro is esset, partim ex Arit, partim ex Macedonii, partim ex Witcliffi, partim ex Lutheri fontibus quasi quosdam deduxisse rivulos videbatur. Crederes eum assidue in omnium hæreticorum lectione versatum. Quod si ulla esset rerum consequentia, & connexio, errorumve compositio & coagmentatio aliqua, mihi quoque iniecta esset ista suspicio. Sed cum ceruerem, in tanta errorum copia non complexionem esse, non vinculum, insaniam hominis potius, quam hæreseos venit in mentem. Nolui itaque de erroribus iudicare, nisi prius auctoris ingenium & iudicium explorassem. Ego iudices rogo, num copia sit videndi hominis. Aiunt esse: Nam datus erat in custodiam, & coniectus in carcerem. Solvitur vinculis, coram producitur, intueor oculis, animo cerno, video illum parum sana mente esse. Periculum ex rebus præsentibus feci, quas longum esset commemorare, probavi ita se habere rem, ut ante ego cogitarem. Vix tamen a iudicium animis opinionem infixam potui divellere. Sed vici tandem, & persuasi, atque ut erant viri boni, dederunt manus, amentemque sponte confessum, suoque iudicio convictum in parentum domum cerebro vacuum quidem, sed omni etiam pœna vacuum dimiserunt. Ac de his nihil est necesse, ut Theologi præcipiant: sunt tamen ea cognoscenda; pertinent enim ad eum usum, quem iuris prudentes sunt e locis Theologicis habituri, de qua re hoc libro differimus. Reliqua deinceps persequamur; nam formulæ hæc tantum attingenda fuit.

Tom. II.

Ee

Al-

Alteram Divus Thomas protulit (1) in prima parte, & in priorem ad Corinthios epistolam. Ea est huiusmodi. Si error fidei contrarius circa ea sit, quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, quin ad fidem catholicam certo pertineant, tunc iudices tuto de hæresi pronuntiabunt. Vt si, exempli causa, homo quivis etiam de media plebe, aut neget Christum cruci suffixum, vere mortuum, vere a mortuis excitatum; aut aiat, superfluum esse & vanum orare pro mortuis, nullo premio iustos a Deo affici, nullo supplicio improbos & cætera similia. Item, si vir in scholæ Theologia diu multumque versatus contendat, Spiritum Sanctum a Filio non procedere, aut Patrem & Filium Spiritus eiusdem duo esse principia, aut non esse tres pœnitentiæ partes, aut Christianis nullo modo esse licitum cum hostibus belligerare, aut episcopum non esse superiorem simplici sacerdoti, aut quicumque eiusmodi, quod incredibile est nescire Theologos ad ecclesiæ communem fidem attinere, præsertim si in schola, ut dixi, per diu sese, ac valde exercuerunt. Qua in re non dubito, quandoque a iudicibus per remissionem nimiam aut magnam certe ignoracionem erratum. Nolo enim suspicari, fidei leges per gratiam esse aut populi furori, aut potentium voluntati concessas. Fuerunt ante hos paucos dies Theologi quidam habiti doctissimi in his erroribus deprehensi, quos & Lutheranos esse proprios, & ecclesiæ communi fidei adversos, nemo addubitare poterat, qui vel mediocriter rebus Theologicis esset instructus. Coacti sunt hæreses abiurare, quasi suspecti de hæresibus, non convicti. Cum tamen, si hæc non dico ad rhythicorum aut musicorum acerrimam normam, sed ad perpendicularitatem communis iuris, & vulgarem rationis formulam dirigerentur; nullum facilitas erat procliviusque iudicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritos, quæ ne suffici quidem dubitant, nempe nullo pacto verisimile fieri, ut homines in eorum rerum, quas diu multumque tractarunt, ignoracione versentur. Equis autem credat, viros Theologicissimos (sic censebat vulgus) earum rerum infcios & rudes, quæ

(1) *Quæst. 32. art. 4. cap. 11. l. 4.*

quæ Theologis univèrsis notæ, & pervulgatæ sunt? Erat in animo, quæ horum Theologorum fuerint errata, subscribere: ut in hac quasi imagine & huius præscriptionis regula illustrior appareret, & admonerentur quoque futuri iudices, ut alieno periculo saperent, neque animi relaxationem & molliem, clementiam & misericordiam esse arbitrarentur. In illis nimirum & reis & iudicibus, ne quod perniciosum exemplum esset proditum, pertimescebam. Quod enim exemplo fit, iure fieri putant. Sed quoniam iam rei ipsi decesserunt, omnique odio carent & invidia, non putavi eiusmodi errores traducendos: quos si contestatos & consignatos edeream ad sempiternam memoriam turpitudinis, non solum in mortuos reos, sed in vivos etiam iudices videri maledicta conferre. Quanquam forte ibi timeo, ubi non erat timor. Sed utcumque res habeant, iurisperitos admonui, ne in animum inducant credere, nullos esse pertinaces, nisi qui iudicium monitiones præceptaque despexerint. Ante hominum hortatus istos, crede mihi, vera hæreticorum pertinacia reperitur, eorum scilicet, qui minime ignorant, opiniones suas contra fidem ecclesiæ venire. Ipsa vero omnium fidelium vox, idemque communis sensus, non pro una monitione dico, sed pro mille sufficit. Quapropter ecclesiæ unam vocem qui spernit, hic multo pertinacior est, quam si sexcentas, aut Theologorum, aut iudicum contempserit. Ac de secunda quidem regula hæctenus. Tertiam hanc habebimus.

Si de cuiuspiam errantis pertinacia dubitant iudices, duæ res illis sunt accuratius transigendæ, quarum una Theologorum propria est, altera cum Theologis iurisperitorum etiam communis. Priorem ergo a Theologo iurisperitus mutuabitur: posteriorem autem suo sibi iure vendicabit. Primum igitur a sapientissimis Theologis illud explicatum diffinitumque habeant iudices, an error, qui in iudicium venit, cum fide catholica aperte pugnet. Nam una ex parte dupliciter hæreticos iudicium excludetur, vel quia incertum est dogma illi errori contrarium catholicæ fidei veritatem esse, vel quia repugnantia erroris eiusmodi & catholicæ veritatis obscura est & in opinione posita. Vt, si verbi gratia, olim negaret quis, epistolam ad Hebræos esse Pauli, habeat autem pro certo

illam esse canonicam, & de auctore epistola quaestione moveat, non de auctoritate: sunt Theologi, qui sentiant haeresim illam esse. Ego vero, nisi ecclesiae definitio obstaret, non puto, qui existimem Christi fidem in nullo extremo versari discrimine, si libri canonici auctorem nesciamus, modo sciamus librum esse canonicum. Quocirca sive Paulum, sive Lucam, seu Barnabam illius epistolae auctorem quispiam dixerit, si solida ei est, fixaque & constans epistolae auctoritas, non continuo Christi fidem evertet. Cum igitur tempore D. Hieronymi nondum fuerit explorata cognitum an fidei certa veritas sit, Paulum illam ad Hebraeos epistolam scripsisse, si error adversus ad tribunal fidei tunc referretur, criminis fortasse quidem iudicium fuisset, sed haereticos iudicium non fuisset. Item, Dei auxilio peculiari nos egere, ut sicut oportet, credere, sperare, diligereque possimus, fidei dogma est longe certissimum. Qui inficiabuntur, nullos esse habitus spei & charitatis infusos, illi dogmati huic, ut quidam sentiunt, repugnabunt: sed quia ea pugna, tametsi valde probabiliter appareat, non tamen est manifesta ratione comprehensa, eorum hominum error notandus est, temeritas & impudentia notanda: haeresis ne suspicanda quidem ante sacri concilii Tridentini decreta. Qui locus, nullo etiam commemorante, fidei censores admonet, ut id mutui, quod a Theologis sunt necessario accepturi, non a quibusvis accipiant, sed ab eruditis, expertis, exercitis. Qui scilicet cum exploratum habeant, quinam ex Theologiae locis certi ac firmi sint, qui contra probabiles & non necessarii: tum argumentorum Theologicorum frequenti atque expedito usu facile quoscunque errores deprehendant, qui fidei catholicae dilucide refragentur. Altera erat res, ut iudices diligenter navent operam, quo illis errantis pertinacia pateat. Quae si in dubium fortasse vertitur, & neque ex ante, aut dictis aut factis, neque ex errantium statu, conditione & ingenio colligitur, non alia eam ratione melius deprehendunt, quam si erranti certum signum catholicae eius veritatis ostendant, cui error istius contradicit. Vt si proferatur apertus aliquis scripturae locus, aut definitio legitimi concilii generalis, aut decretum constans Apostolicae sedis, aut unaquolibet alia cer-

ta nota earum, quibus & catholicae veritates, & contrarie omnino haereses diuidicantur. Quod si huic signis, notisque prolatis ille cesserit, argumentum erit ignorantiae probabilissimum (2): sin repugnaverit, argumentum erit pertinaciae certissimum, praesertim si nec ingenii, nec doctrinae expertus sit. Nam si adeo rudis & imperitus est, ut harum rerum intelligentiam nullo modo habere possit, equidem nullam certam regulam praescriptionemque constantem exprimerem, ut hominis cuiusmodi pertinaciae innotesceret. Certe si qua est crassa pinguique Minerva describenda formula, ea erit sententia ecclesiae communis, fideliumque consensus & conspiratio eadem: quibus si iste advesetur, tum etiam quum videt contra se venire omnes, pertinax, atque adeo haereticus existimabitur. Nec necesse erit tamen orbem omnium peragere terrarum, & singulorum fidelium rogare sententiam. Nam quae sit fidelium singulorum, neque arte aliqua, nec diligentia, & inquisitione perpenditur, sed quodam quasi prudentiae sensu iudicatur. Quemadmodum enim si quispiam neget omnem ignem calefacere, non est opus, ut contumax in naturam habeatur, propositionem illam generalem inductione & demonstratione singulorum ignium, sed significatione potius & ratione declarare; cum quibusdam demonstratis, eadem sit de caeteris ratio. Sic in fidem ecclesiae ille erit pertinax, qui suae provinciae aut civitatis fidelibus universis in fidei sententia repugnavit. Sed haec relinquamus, idque largiamur iocunditiae nostrae: inepti enim sumus ut hebetes ac rudes ad regulam & lineam exigamus. Haec vero omnia, quae in hac potestrema constituenda regula diximus, si ad vulgari prudentiae rationem dirigas, recta fortasse erunt, sin perpendere ad exactioris disciplinae praecipua velis, reperientur quaedam fortasse non recta. Quid enim in tam inaequabili & rerum &

in-

(2) Sic forte interpretanda est sententia Bar. l. Tutor. ff. de Suspect. tut. & Felini in rubrica. de hereticis. & Card. in Clement. 1. de summi. Trinit. Qui sentiant episcopi & inquisitorum admonitionem esse legitimam, ut qui eam contemnit, hic pertinax censetur.

ingeniorum varietate præscribere nos possumus, quod æquabile inter omnes & unum omnibus esse queat? præsertim cum id genus causæ propemodum coniecturales sint, in quibus iudices iudiciis quibusdam, atque vestigiis in ipsa penetrare hominum corda pertentant: quæ si cognoscerent, non egerent perpendiculis, non normis, non regulis. Quid igitur hæresis sit, quæ hæretica propositio, qua demum via ac ratione utrique & Theologo & iurisperito internoscenda, mihi iam factis superque dixisse videor.

CAPVT XI.

De propositione erronea, sapiente hæresim, piarum aurium offensiva, temeraria, scandalosa.

DEinceps ut erat propositum, de propositione erronea videamus. Cuius notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuique est, ut hic etiam verum id esse comprobet, *Quot homines, tot sententia.* Illud autem in primis definitum & constitutum sit, propositionem erroneam ab hæretica, non cogitatione modo, sed re etiam separari. Non enim, ut quidam existimant, concilium Constantiense, unde varia ista errorum genera accepimus, propositionem erroneam usurpat in significatione generali, ut erroris hæretici & cæterorum genus commune sit, quæ videtur esse eius nominis propria significatio. Ecquis enim credat quicquam aliud esse propositionem erroneam, quam errorem? Sed concilium, ut dixi, ab hac usurpatione longe abest, id quod statim planum faciam, si verba patrum adscribam, *Comperitur est, inquit, ex præfatis articulis plures esse notorie hæreticos, alios non catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, quosdam piarum aurium offensivos, nonnullos temerarios.* Quæ forma sermonis esset & falsa & absurda, si propositio erronea pro quocumque errore communiter sumeretur. Iam enim recte quoque dici posset, post multas argumentationes enumeratas, in

in his quasdam esse syllogismos, quasdam inductiones, quasdam argumentationes: quod quam sit ineptum, nemo est qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propositio ab hæretica feceritur, non tanquam genus ab specie, quod esset discrimen rationis, sed tanquam una erroris species ab altera, quæ vera rerum, non modo vocabulorum, distinctio est.

Illud deinde constituere debemus, quod prius forsitan dictum oportuit, sed doctrina fera non est reprehendenda, præsertim si in oportuno tempore reservata sit. Constitutum ergo, catholicas veritates non singulari modo, sed bipartito reperiri. Quasdam enim sunt catholicæ veritates, quæ ita ad fidem pertinent, ut his sublatis, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos usu frequenti non solum catholicas, sed fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt etiam ipsæ catholicæ & universales, nempe quas universa ecclesia tenet, quibus licet everfis fides quatitur, sed non evertitur tamen. Atque in huiusmodi veritatum contrariis erroribus supra dixi (1) fidem obscurari, non extingui; infirmari, non perire. Has ego nunquam fidei veritates censui vocandas, quamvis doctrinæ christianæ veritates sint: Speciales orationes applicatas uni personæ per prælatos vel religiosos plus professe eidem, quam generales; fratres non teneri labore manuum victum querere, sed licere eis esse mendicos; & complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant, ideoque veritates catholicæ vocari possunt, atque etiam debent. Quæ igitur propositiones huius posterioris generis veritatibus contradicunt, eas equidem erroneas appello: quæ quoniam doctrinæ catholicæ adversantur, errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos ita loquimur, sed est etiam hoc in more positum sermoneque maiorum, ut nomen generis speciei illi absolute tribuant, que est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem seunxit ab habitu, cum tamen dispositio alias habitus ipsius genus sit. Virtus

(1) Cap. 6.